

Utbildningsutskottets betänkande

1977/78: 18

med anledning av propositionen 1977/78: 100 såvitt gäller anslag till svensk undervisning i utlandet m. m. jämte motioner

Propositionen

I propositionen 1977/78: 100 bilaga 12 (utbildningsdepartementet) har regeringen under punkten C 12 (s. 244–265) föreslagit riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för statsunderstödd svensk undervisning i utlandet som förordats i propositionen 1977/78: 100,
2. bemyndiga regeringen att vidta åtgärder i syfte att anordna undervisning för svenska elever vid Europaskolan i München,
3. till Bidrag till svensk undervisning i utlandet m. m. för budgetåret 1978/79 anvisa ett förslagsanslag av 10 009 000 kr.

Motionerna

1977/78: 760 av Bengt Wiklund (s) och Claes Elmstedt (c) vari yrkas att riksdagen beslutar ge regeringen till känna de i motionen anförda synpunkterna om svenska elevers undervisning i internationella skolor,

1977/78: 1149 av Lennart Bengtsson m. fl. (c) vari yrkas att riksdagen vid behandlingen av anslaget Bidrag till svensk undervisning i utlandet m. m. för budgetåret 1978/79 ger regeringen till känna vad i motionen anförts i fråga om regler för tilldelning av lärartjänster vid utlandsskolorna, lokalbidrag och särskilt driftbidrag,

1977/78: 1535 av Tage Adolfsson (m) vari yrkas att riksdagen hemställer hos regeringen om att författningen i vad gäller svenska lärares tjänstgöring utomlands ändras, så att 6-årsregeln utgår,

1977/78: 1542 av Bonnie Bernström (fp) vari yrkas att riksdagen uttalar att behörighetsreglerna för statsbidrag till svensk skola utomlands ändras i enlighet med i motionen angivna förslag,

1977/78: 1562 av Lars Schött (m) och Ingrid Sundberg (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om

1. att alla svenska barn ges rätt att gå i svensk utlandsskola,
2. att nuvarande behörighetsregler bibehålls för beräkning av statsbidraget,
3. att förhandlingar upptas med övriga nordiska länder om utvidgning av tillträdet till utlandssvenska skolor så att det mot kostnadstäckning gäller också barn från dessa länder.

Utskottet

Svensk undervisning anordnas i utlandet i fyra former, nämligen svensk grundskola, korrespondensundervisning (grundskolans högstadium och

gymnasieskolan), kompletterande svensk undervisning och undervisning vid internationell skola. Statsunderstödd svensk grundskola i utlandet benämns utlandsskola.

Utlandsskoleutredningen har lagt fram betänkandet (SOU 1977:21) Svensk undervisning i utlandet. I detta behandlas bl. a. former för svensk undervisning i utlandet, huvudmannaskap för densamma, elevers behörighet till statsunderstödd svensk undervisning, medgivande av statsbidrag till utlandsskola första gången samt statsbidrag till lärarkrafter, lokaler och övriga driftkostnader.

Utskottet biträder regeringens förslag att de nuvarande fyra formerna för svensk undervisning i utlandet skall bibehållas och att ansvaret för verksamhetens drift och ekonomi skall åligga den som är huvudman för verksamheten.

Utskottet finner i likhet med föredragande statsrådet att svenska staten bör stödja undervisning som anordnas för barn till utlandssvenskar, vilkas vistelse utomlands ligger i Sveriges intresse. Begreppet intresse bör därvid, såsom också understryks i propositionen, inte ges en alltför snäv tolkning.

I fråga om elevers *behörighet till statsunderstödd undervisning* föreslår utredningen, till vars förslag föredragande statsrådet ansluter sig, att statsbidrag skall utgå endast för de elever för vilka gäller att åtminstone en av föräldrarna är svensk medborgare och att åtminstone en av dem vistas i utlandet på grund av tjänstgöring vid svensk myndighet eller organisation, tjänstgöring vid internationell organisation, tjänstgöring i företag med nära anknytning till Sverige, studier eller forskning för vilka studiemedel, stipendier eller lön utgår, kulturarbete på vilket vederbörandes huvudsakliga försörjning beror eller verksamhet i utlandet som i övrigt bedöms väsentlig för det svenska samhället. Utredningsförslaget innehåller också kompletterande tillämpningsregler.

Enligt motionen 1977/78: 1542 bör också sådant barn äga behörighet till statsunderstödd undervisning, som har svenskt medborgarskap eller förälder med svenskt medborgarskap och som utomlands är omhändertaget för vård av släkting och då även om denna släkting är utländsk medborgare. Vidare anser motionären att de föreslagna behörighetsreglerna i vad gäller föräldrars anställning i företag begränsar svenska medborgares möjlighet att söka sådana anställningar på den internationella arbetsmarknaden som i ett längre perspektiv kan vara av värde för Sverige.

I fråga om elev som ej står under föräldrars eller någon av föräldrarnas vårdnad vill utskottet hänvisa till att föredragande statsrådet tillstyrkt de av utredningen föreslagna behörighetsreglerna. Enligt utredningens förslag (s. 120–129) skall med förälder jämföras den som är i förälders ställe. Om synnerliga skäl föreligger, bör enligt utredningen på sociala grunder även annan elev som vistas utrikes kunna vara behörig.

Vad sedan gäller motionärens förslag om ändring av kravet på tjänstgö-

ring i företag med nära anknytning till Sverige anser utskottet det vara klokt att som utredningen föreslagit något begränsa möjligheten till statsunderstödd undervisning. Vid bedömningen av tveksamma behörighetsfall anser utskottet i likhet med statsrådet att elevens behov bör vara avgörande. Med det anförda tillstyrker utskottet regeringens förslag till regler för behörighet till statsbidragsgrundande svensk undervisning och föreslår att motionen 1977/78: 1542 avslås av riksdagen.

I motionen 1977/78:1562 (yrkandena 1 och 2) framförs uppfattningen att alla barn med svensk anknytning bör – om de så önskar – ges möjlighet att gå i svensk utlandsskola. Behörighetsreglerna bör enligt motionärerna endast utgöra underlag för beräkning av statsbidraget till skolan, och en differentiering av skolavgifterna bör ske med utgångspunkt i om eleven är behörig eller ej.

De i propositionen föreslagna reglerna för att en elevplats skall vara statsbidragsgrundande utestänger inte andra barn från möjlighet att delta i undervisning vid utlandsskola. Skolan har rätt att ta in det antal inte statsbidragsberättigade elever som den anser sig kunna ta emot. Beträffande skolavgifterna ansluter sig utskottet till utredningens uppfattning att frågan om dessa avgifters differentiering bör få avgöras av huvudmannen. Svenska staten bestrider viss del av en skolas kostnader och överlämnar därmed åt huvudmannen att stå för övriga kostnader och att bestämma skolans standard genom fastställande av skolavgifter. Med det anförda avstyrker utskottet motionen 1977/78:1562 yrkandena 1 och 2.

I samma motion (yrkandet 3) erinras om att skolöverstyrelsen (SÖ) i sitt yttrande över utlandsskoleutredningens betänkande föreslagit att barn från Danmark, Norge, Finland och Island skall vara behöriga till statsbidragsgrundande elevplats på villkor motsvarande dem som gäller för svenska barn samt att kostnadsersättning efter vederbörlig överläggning skall utgå från respektive land, när det är ett intresse för landet i fråga att barnets föräldrar vistas utrikes. Motionärerna yrkar att riksdagen hos regeringen hemställer om att förhandlingar i frågan tas upp med övriga nordiska länder.

Utskottet vill först erinra om vad som i det föregående anförts om utlandsskolas rätt att ta in det antal elever som den anser sig kunna ta emot. Vad sedan gäller frågan om en vidgning av behörighetsbegreppet till att avse barn till föräldrar som är medborgare i något av länderna Danmark, Norge, Finland och Island och vilkas vistelse i utlandet är ett intresse för landet i fråga, bör föreslagen anordning kunna övervägas av de nordiska regeringarna. Med hänvisning till det anförda föreslår utskottet att motionen 1977/78:1562 yrkandet 3 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Utskottet tillstyrker att beslut om *statsbidrag första gången* till svensk utlandsskola fattas av regeringen.

Utlandsskola kan för närvarande erhålla statsbidrag till en *lärtjänst* om elevantalet beräknas uppgå till minst sju. Utredningen gör när det gäller minsta elevantal för bidrag till en *lärtjänst* skillnad mellan om eleverna tillhör enbart lågstadium respektive enbart mellanstadium eller om eleverna tillhör båda stadierna tillsammans och föreslår att minimitalet skall vara minst tio på lågstadiet respektive mellanstadiet och minst tolv på båda stadierna tillsammans för att statsbidrag skall utgå till skolan. Statsrådet ansluter sig till förslaget, men undantag skall kunna medges av regeringen.

I motionen 1977/78:1149 framhålls att det kan framstå som mindre rättvist att statsbidrag utgår till *lärtjänst*, om det finns tio behöriga elever som kan hänföras till årskurserna 1–3 eller 4–6, och att bidrag inte kommer i fråga om de tio behöriga eleverna fördelar sig exempelvis på årskurserna 2–4. Motionärerna begär att de påtalade konsekvenserna uppmärksammas av regeringen.

Utskottet utgår från att regeringen utan att riksdagen gör särskilt uttalande uppmärksammar den i motionen aktualiserade frågan och vidtar erforderlig åtgärd när ny utlandsskoleförordning utfärdas.

Statsbidrag till två *lärtjänster* bör enligt regeringens förslag utgå om antalet elever uppgår till 15 på båda stadierna tillsammans. Ökar elevantalet ytterligare på låg- och mellanstadierna skall enligt propositionen samma regler för delning av klass som nu gäller i Sverige följas.

Enligt motionen 1977/78:1149 bör bestämmelser beträffande antal elever för tilldelning av tre eller flera *lärtjänster* på låg- och mellanstadierna föras in i utlandsskoleförordningen. Hänvisning bör inte ske till vad som gäller i Sverige.

Om skolförordningens nuvarande bestämmelser för delning av klass på låg- och mellanstadierna med anledning av förslag i propositionen 1977/78:85 om nytt statsbidrag för grundskolan m. m. ändras på ett sådant sätt att bestämmelserna inte längre kan ha motsvarande tillämpning på utlandsskola, utgår utskottet från att bestämmelser om elevantal för inrättande av tre eller flera *lärtjänster* på låg- och mellanstadierna förs in i den nya utlandsskoleförordningen.

Med det anförda anser utskottet att motionen 1977/78:1149 i denna del inte behöver föranleda någon riksdagens åtgärd och tillstyrker de i budgetpropositionen föreslagna reglerna för statsbidrag till *lärtjänster* på låg- och mellanstadierna.

Regeringen föreslår att antalet statsbidragsberättigade *lärtjänster* på högstadiet blir två om elevantalet är mellan 14 och 25, tre om elevantalet är mellan 20 och 40 och i vissa fall fyra om elevantalet överstiger 35. Utskottet tillstyrker förslaget. Vidare tillstyrker utskottet att minimiantalet behöriga elever vid anordnande av handledning vid korrespondensundervisning skall vara tre och vid kompletterande svensk undervisning sex för att statsbidrag skall kunna utgå. Utskottet har inte något att erinra mot att av

SÖ under budgetåret 1977/78 tillämpade principer får användas även fortsättningsvis när det gäller tilldelning av lärartimmar för handledning vid korrespondensundervisning på högstadie- och gymnasieskolnivå och för kompletterande svensk undervisning.

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) har möjlighet att för sina utlandsanställdas barn inrätta och upprätthålla skolor med lägre elevantal än vad som gäller för utlandsskolor. Utredningen föreslår att *SIDA-skolorna* inordnas i utlandsskolesystemet men att SÖ i stället för regeringen skall fatta beslut om statsbidraget första gången. Förslaget biträds inte i propositionen. Då det finns ett dokumenterat behov att samordna den skolverksamhet som SIDA bedriver med utlandsskoleverksamheten anser utskottet att regeringen bör få bemyndigande att inrätta utlandsskolor med SIDA som huvudman vid lägre elevantal än tio, om det är fråga om barn till SIDA-anställda och om driften av skolan bekostas med medel inom biståndsramen. Av att SIDA-skolor blir utlandsskolor följer bl. a. att andra barn än barn till SIDA-anställda får tillträde till skolorna. När antalet behöriga elever vid skolorna blir tio eller fler bör medel i vanlig ordning utgå till skolornas drift från förevarande utlandsskoleanslag.

Enligt utredningen bör den som innehått *förordnande som utlandsskolelärare* under tre år få förordnas för ytterligare högst tre år. Sedan vederbörande fullgjort viss tids tjänstgöring i Sverige skall det vara möjligt att ånyo förordna honom eller henne på sådan tjänst. Utredningens förslag innebär inte någon principiell avvikelse från nu gällande regel och motiveras med att en svensk lärares anställning utomlands av pedagogiska skäl bör tidsbegränsas. Utskottet ansluter sig härtill och föreslår att riksdagen avslår motionen 1977/78:1535 om ett generellt slopande av gällande sexårsregel. Möjlighet till dispens finns om särskilda skäl föreligger.

Med hänsyn till att förordnandet på utlandsskolejänst är tidsbegränsat finner utskottet det rimligt att regeringen ytterligare prövar utredningens förslag om möjlighet för lärare med statligt reglerad anställning att få viss tids tjänstledighet för uppehållande av utlandsskolejänst i enlighet med den praxis som tillämpas i fråga om annan utlandstjänstgöring (Kungl. Maj:ts cirkulär (1970: 388) om tjänstledighet med C-avdrag).

Frågan om ett sjukförsäkringssystem för dem som innehar lärartjänst vid utlandsskolor (jfr UbU 1974: 10) har inte fått sin lösning genom förslagen i propositionen. Möjlighet finns emellertid, vilket framgår av utredningens redovisning, för utlandsskolorna själva att genom t. ex. en kollektiv försäkring i försäkringsföretag lösa sjukförsäkringsfrågorna.

Utredningen föreslår att det nuvarande stödet till utlandsskolorna i form av hyresbidrag ersätts med ett *lokalbidrag* som utgör 50% av den verkliga kostnaden. Till denna räknar utredningen förutom hyra för lokal och i förekommande fall hyra för tomt även driftkostnader såsom kostnader för

uppvärmning, belysning, städning m. m. samt i de fall huvudmannen äger skolan räntekostnader för i fastigheten nedlagt kapital. Samtidigt föreslås att den nuvarande möjligheten att erhålla statsbidrag till förvärv av lokaler och elevhem utgår.

Föredragande statsrådet ansluter sig till förslaget om bidragets konstruktion, men bidraget föreslås för nästa budgetår utgå med 25 % av den verkliga lokalkostnaden och då endast till de huvudmän som hyr lokaler. Vidare föreslås i visst fall en särskild prövning av lokalbidragsfrågan.

Enligt motionen 1977/78: 1149 bör det av riksdagens beslut klart framgå att underlaget för beräkningen av lokalbidraget i förekommande fall kan avse elevhemslokaler.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag att statsbidrag till förvärv av skollokaler och elevhem skall upphöra att utgå. Härav följer, som utskottet ser det, att underlaget för beräkningen av det föreslagna lokalbidraget bör vara kostnader för lokaler för såväl skola som i förekommande fall elevhem. Enligt utredningen är lokalbidraget en väsentlig basresurs för en utlandsskola och ett nödvändigt stöd till alla skolor. Enligt utskottets uppfattning bör därför alla utlandsskolor erhålla ett lokalbidrag som utgör 50 % av den verkliga kostnaden och som utgår till alla skolor enligt de principer som utredningen föreslagit. Utskottet anser att riksdagen med anledning av motionen 1977/78: 1149 i denna del som sin mening bör ge regeringen till känna vad utskottet anfört om lokalbidrag till utlandsskola.

Utredningen har vidare föreslagit *ett särskilt driftbidrag* som skall utgå med 8 % av dels lönekostnaden (inkl. vissa pensionskostnader), dels ett utlandslönetillägg.

Genom det särskilda driftbidragets konstruktion skapas ett bidragssystem som är enkelt och som gör det möjligt för skolorna att förutse bidragets storlek. Eftersom avsikten är att den nuvarande anställningsformen för lärarna skall vara oförändrad föreslår regeringen att utlandslönetillägg inte skall ingå i beräkningsunderlaget för det särskilda driftbidraget. Bidraget bör således utgå med 8 % av lönekostnaden (inkl. vissa pensionskostnader). Med hänvisning till den fördel som ligger i ett enkelt administrativt driftbidragssystem avstyrker utskottet motionen 1977/78: 1149 i vad den avser en sådan komplettering av driftbidraget som skulle göra det möjligt att ta hänsyn till huvudmannens varierande utgifter i fråga om t. ex. fraktkostnader. Erfarenheterna av det nya driftbidragssystemet bör enligt utskottets mening avvaktas, innan nya stödformer övervägs.

Statsbidrag till korrespondensundervisning och till läroböcker m. m. vid kompletterande svensk undervisning bör som regeringen föreslår utgå som hittills.

Regeringen bör under i propositionen angivna förutsättningar få vidta åtgärder i syfte att anordna undervisning för svenska elever vid *Europa-skolan* i München.

Statsbidrag till svensk undervisning vid *internationell skola* skall enligt propositionen utgå efter prövning av regeringen.

Huvudmannen – som är Lamco J.V. Operating Company – för de två internationella skolorna i Buchanan och Yekepa i Liberia erhåller inte statsbidrag till undervisningen enligt de grunder som skulle ha gällt om skolorna varit anordnade som utlandsskola trots att undervisningen där i huvudsak uppfyller de krav som ställs på svensk utlandsskola. I motionen 1977/78: 760 anförs att huvudmannen för dessa skolor bör erhålla bidrag enligt de grunder som gäller för utlandsskola och skälet härtill är att liberianska staten sedan en tid inte accepterar inrättandet av separata nationella skolor inom landets gränser och därför tvingar huvudmannen att i stället för utlandsskola inrätta skola med samundervisning av svenska och liberianska barn samt barn med annan nationalitet. I de nämnda internationella skolorna går för närvarande sammanlagt ca 200 svenska barn.

Utskottet delar den uppfattning som framförs i motionen 1977/78:760, nämligen att – om nationell myndighet inte tillåter att svenska elever utomlands undervisas i svensk utlandsskola – statsbidraget till de svenska elevernas undervisning i internationell skola bör utgå till huvudmannen enligt de grunder som skulle ha gällt om undervisningen varit anordnad som utlandsskola. Utskottet föreslår att riksdagen med bifall till motionen 1977/78: 760 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om statsbidrag till internationell skola.

Utskottet tillstyrker *i övrigt* de riktlinjer för statsunderstödd svensk undervisning i utlandet som föreslås i propositionen.

Åberopande det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen beträffande viss behörighet till statsbidragsgrundande elevplats avslår motionen 1977/78: 1542,
2. att riksdagen beträffande möjlighet att delta i undervisning vid utlandsskola m. m. avslår motionen 1977/78: 1562 yrkandena 1 och 2,
3. att riksdagen beträffande vissa förhandlingar om en vidgning av behörighetsbegreppet m. m. avslår motionen 1977/78: 1562 yrkandet 3,
4. att riksdagen beträffande regler för tilldelning av lärartjänster vid utlandsskola avslår motionen 1977/78: 1149 i denna del,
5. att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta utlandsskola med styrelsen för internationell utveckling (SIDA) som huvudman vid lägre elevantal än tio,
6. att riksdagen beträffande slopande av sexårsregeln för innehav av utlandsskoletjänst avslår motionen 1977/78: 1535,
7. att riksdagen beträffande lokalbidrag till utlandsskola med anledning av propositionen 1977/78: 100 och motionen 1977/78: 1149 i

- denna del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,
8. att riksdagen beträffande viss komplettering av det särskilda driftbidraget avslår motionen 1977/78: 1149 i denna del,
 9. att riksdagen bemyndigar regeringen att vidta åtgärder i syfte att anordna undervisning för svenska elever vid Europaskolan i München,
 10. att riksdagen beträffande svenska elevers undervisning i internationell skola med bifall till motionen 1977/78: 760 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,
 11. att riksdagen i övrigt godkänner de riktlinjer för statsunderstödd svensk undervisning i utlandet som förordats i propositionen 1977/78: 100,
 12. att riksdagen beträffande medelsanvisningen med anledning av propositionen 1977/78: 100 och motionerna 1977/78: 760 och 1977/78: 1149 i denna del till *Bidrag till svensk undervisning i utlandet m. m.* för budgetåret 1978/79 anvisar ett förslagsanslag av 10 827 000 kr.

Stockholm den 9 mars 1978

På utbildningsutskottets vägnar

STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Ove Nordstrandh (m), Hans Jönsson (s), Sven Johansson (c), Linnea Hörlén (fp), Lars Gustafsson (s), Gösta Karlsson (c), Lena Hjelm-Wallén (s), Per-Olof Strindberg (m), Christina Rogestam (c), Helge Hagberg (s), Jörgen Ullenhag (fp), Lennart Bengtsson (c), Lennart Bladh (s) och Margit Sandéhn (s).